

1 Τα πρόσωπα

Η **Γεωργία** ζούσε σε ένα ωραίο παραλιακό κεφαλοχώρι της Βορειοανατολικής Θράκης¹ παντρεμένη με έναν όμορφο άντρα, τον Δημήτρη Μαυροθαλασσίτη. Δέκα χρόνια πριν ακόμη παντρευτούν, ο καλός της δούλευε σκληρά ως τιμονιέρης σε καράβια, με τα οποία γινόταν εμπόριο στον Πόντο, αλλά και σ' όλη τη Μεσόγειο. Ο γάμος τους έγινε με όλα τα παραδοσιακά χαρακτηριστικά και τα στολίδια της νύφης, τα ήθη και έθιμα, τα τραγούδια και το γαμήλιο τραπέζι με καλεσμένο όλο το χωριό. Λίγες μέρες μετά τον γάμο τους ο Δημήτρης άρχισε πάλι τα ταξίδια. Όταν γύριζε από πολυήμερο ταξίδι έφερνε στη γυναίκα του και κάποιο δώρο, συνήθως χρυσό κόσμημα, που τότε —μαζί με τις λίρες— ήταν ο καλύτερος τρόπος αποταμίευσης. Με κάθε νέο κόσμημα ο άντρας της προσπαθούσε να την αποζημιώσει για την πολυήμερη απουσία του. Η Γεωργία σύντομα απέκτησε δυο κόρες, που ήταν η μεγάλη χαρά του κύρη της όταν γύριζε από τα ταξίδια του και τις εύρισκε να τον περιμένουν και να του κάνουν μεγάλες χαρές.

Έτσι πέρασαν αρκετά καλά και ευτυχισμένα χρόνια, έως ότου σε μια μεγάλη θαλασσοταραχή το καράβι του Δημήτρη ναυάγησε, αλλά οι ναύτες και ο καπετάνιος, βρεγμένοι, παγωμένοι και φοβισμένοι, βρέθηκαν σώοι μετά από πολλές ώρες μάχης με τα κύματα της αγριεμένης θάλασσας και τους περιμάζεψε ένα μεγαλύτερο πλοίο. Ο Δημήτρης γύρισε στο σπίτι του καταταλαιπωρημένος, αλλά και αποφασισμένος να σταματήσει τη δουλειά του ναυτικού. Τώρα πια στα 40 του χρόνια, είχε βάλει τα οικονομικά του σε μια καλή σειρά ήταν λοιπόν καιρός να κάνει μια ακίνδυνη δουλειά έστω και λιγότερο προσοδοφόρα και να χαρεί τη θαλπωρή της οικογένειάς του. Άρχισε να εργάζεται ως ράφτης, τέχνη που την είχε μάθει από μικρός, τότε που βοηθούσε στο ραφείο του πατέρα του. Από τις δυο αυτές δουλειές ο Δημήτρης έβγαλε αρκετά χρή-

1. Η ευρύτερη περιοχή ονομαζόταν τότε Ανατολική Ρωμυλία και ήταν —μετά τη συνθήκη του Βερολίνου το 1878— αυτόνομη περιοχή υπό την επικυριαρχία του Σουλτάνου. Το 1885, με πραξικοπηματικό τρόπο, οι Βούλγαροι προσάρτησαν την περιοχή αυτή στο βουλγαρικό κράτος και παρά τις διάφορες διεθνείς αντιδράσεις, η Ανατολική Ρωμυλία αποτέλεσε έκτοτε τμήμα της Βουλγαρίας.

ματα· ήταν πολύ καλός νοικοκύρης, πατέρας και σύζυγος. Όμως, οι ήσυχες μέρες για την οικογένεια Μαυροθαλασσίτη τελείωσαν το 1912. Ο Δημήτρης βρέθηκε παρά τη θέλησή του να είναι στρατιώτης των Βουλγάρων και πολέμησε εναντίον των Τούρκων. Όμως το 1913 ξέσπασε ο δεύτερος Βαλκανικός πόλεμος. Πολεμούσαν τώρα οι πρώην σύμμαχοι, Έλληνες εναντίον Βουλγάρων². Ο Δημήτρης δεν άντεχε να πολεμήσει εναντίον συμπατριωτών του και προσπάθησε να λιποτακτήσει, αλλά τον πήρε είδηση ένας ανθυπολοχαγός και τον πυροβόλησε τραυματίζοντάς τον θανάσιμα. Μεταφέρθηκε σε ένα πρόχειρο νοσοκομείο εκστρατείας, αλλά πέθανε από εσωτερική αιμορραγία σε λίγες ώρες. Ένα παλιός συνάδελφος από τα καράβια, ο Μιλτιάδης, υπηρετούσε ως νοσοκόμος και μίλησε με τον Δημήτρη, λίγο πριν να πεθάνει.

- Σε παρακαλώ, δεν νιώθω καλά. Προσπάθησε να ενημερώσεις τη Γεωργία για ό,τι έγινε. Να κοιτάξει να μπει σ' ένα πλοίο με τα κορίτσια και να πάει στην Ελλάδα. Στη Θεσσαλονίκη εδώ και έναν χρόνο, ζει ο αδελφός της ο Δημόκριτος, είναι ναυπηγός και έχει τον τρόπο του, θα της συμπαρασταθεί.
- Κάνε κουράγιο, Δημήτρη, θα ζήσεις.
- Ζαλίζομαι, βλέπω θαμπά, χάνομαι, πρόλαβε να πει ο κάτωχρος Δημήτρης ξεθυμασμένα και σε λίγο έσβησε.

Ο Μιλτιάδης, μετά από μερικούς μήνες, επέστρεψε από τον στρατό και ενημέρωσε τη γυναίκα του αδικοχαμένου Δημήτρη για τα θλιβερά γεγονότα. Η Γεωργία, που μέχρι τότε την είχε τρελάνει η αγωνία για την τύχη του άντρα της, βρέθηκε σε πολύ δύσκολη θέση. Είχε δυο μικρές κόρες, την Ευτυχία 7 ετών και την Αντιγόνη 5 ετών, καθώς και ένα τελειόμηνο μωρό στην κοιλιά. Είχε γεννήσει μέχρι τότε τρία κορίτσια, όμως η μια κόρη είχε πεθάνει όταν ήταν μωρό. Μόλις η άτυχη έμαθε τον θάνατο του Δημήτρη της, έκλαψε αρκετές ώρες και, αφού πια κουράστηκε να κλαίει, σκούπισε τα δάκρυά της, έβαλε μαύρα ρούχα και τσεμπέρι στο κεφάλι της και πήρε τις αποφάσεις της. Θα έφευγε για την Ελλάδα, δεν μπορούσε άλλο να ζει σ' αυτό το καταπιεστικό καθεστώς. Την άλλη μέρα έκανε ένα μνημόσυνο για τα σαράντα του άντρα της. Ήθελε να προλάβει τα γεγονότα και το αβέβαιο μέλλον. Πούλησε όσο-όσο μερικά έπιπλα, ασημικά και γυαλικά σε γείτονες. Πούλησε τη ραπτομηχανή του μακαρίτη του άντρα

2. Στη Μακεδονία οι Έλληνες νικούσαν στον δεύτερο Βαλκανικό πόλεμο τη Βουλγαρία. Οι Βούλγαροι, που κατέκτησαν από τους Τούρκους περιοχές του Δυτικού Πόντου, έχαναν τη Θεσσαλονίκη και άρχισαν πάλι προσπάθεια εκβουλγαρισμού ελληνικών πληθυσμών της επικράτειάς τους. Έλληνες κάτοικοι της Ανατολικής Ρωμυλίας δέχονταν πιέσεις, για να αναγνωρίσουν ως θρησκευτική κεφαλή τους τον Βούλγαρο Έξαρχο αντί του Πατριάρχη στην Κωνσταντινούπολη. Το 1914 άρχισαν ομαδικές αναχωρήσεις Ελλήνων από την Ανατολική Ρωμυλία για την Ελλάδα και μάλιστα πολλοί απ' αυτούς εγκαταστάθηκαν στη Θεσσαλονίκη και στα γύρω χωριά.

της σε έναν Βούλγαρο, που ήταν καλό εργατικό παιδί και θα άνοιγε ραφείο. Τέλος, αφού ξεφορτώθηκε τα περισσότερα επίπλα της, έντυσε καλά τα κορίτσια της φορώντας τα διπλές μπλούζες, για να αντέξουν στο κρύο της θάλασσας, και μάζεψε όσα πράγματα μπορούσε σε ένα σεντούκι και δυο βαλίτσες. Έπαιρνε μαζί της, εκτός από φορέματα, εσώρουχα, πετσέτες, σεντόνια και κουβέρτες, μια ελληνική σημαία, την Αγία Γραφή, τη Σύνοψη, ένα ελληνικό βιβλίο ιστορίας και δυο μυθιστορήματα, που ήταν «Οι άθλιοι» του Β. Ουγκώ και το «Χωρίς οικογένεια» του Έκτορα Μαλό. Σε δυο μεγάλες εσωτερικές τσέπες, ραμμένες επίτηδες μέσα από το φουστάνι της, τοποθέτησε τα κοσμήματά της, μερικά χρυσά δακτυλίδια με διαμαντάκια και μπριγιάν, δυο χρυσά κολιέ, τρεις χρυσούς σταυρούς, χρυσά σκουλαρίκια και δυο βραχιόλια στολισμένα με πολύτιμους λίθους τυλιγμένα σε χαρτιά, για να μη χτυπούν μεταξύ τους και ακούγονται. Η Γεωργία στο εσωτερικό μιας ειδικής φαρδιάς ζώνης που φορούσε κατάσαρκα, είχε παραχώσει αρκετές λίρες και μερικά πεντόλιρα, που τα είχε μάζεψει ο μακαρίτης ο Δημήτρης με την τίμια δουλειά του. Συμφώνησε το ναύλο με τον καπετάνιο ενός σκυλοπνίχτη, που είχε το όνομα «Πιπίνα», και στριμώχτηκε με τα δυο κορίτσια της στο αμπάρι, μαζί με μερικούς συντοπίτες της που έφευγαν και αυτοί βιαστικά για την Ελλάδα. Μετά από αρκετές ώρες ταξίδι, την επόμενη μέρα, και ενώ το καράβι πλησίαζε να βγει από τα στενά του Βοσπόρου, η Γεωργία άρχισε να νιώθει μικρά πονάκια στην κοιλιά της. Στην αρχή νόμισε ότι πονούσε επειδή κρύωναν τα πόδια της. Το καράβι πέρασε από τα στενά και, όταν βρέθηκε στο Αιγαίο, άρχισαν τα κύματα. Το παλιό σκάφος χτυπόταν αλύπητα και έτριζε τόσο πολύ, ώστε όλοι οι επιβάτες φοβήθηκαν και έκαναν την προσευχή τους. Ευτυχώς ο καπετάνιος ήξερε καλά τη δουλειά του και τη διαδρομή αυτή την έκανε τακτικά. Η Γεωργία εξακολουθούσε να νιώθει κάθε λίγο μικρούς πόνους και άρχισε να σκέφτεται ότι μάλλον θα γεννούσε. Ωστόσο, έχοντας τα δυο κορίτσια δίπλα της, λαγοκοιμήθηκε μερικές ώρες, μέχρι που ξύπνησαν όλοι οι επιβάτες μαζί από τον θόρυβο που έκανε η άγκυρα, την οποία έριχναν οι ναύτες στον βυθό για να σταθεροποιηθεί το πλοίο, που άραξε για λίγο στο λιμάνι της Αλεξανδρούπολης. Όταν το καράβι ξεκίνησε πάλι, η Γεωργία, που αισθανόταν ναυτία από το κούνημα, έκανε εμετό και άρχισε να πονάει στην κοιλιά πιο συχνά, μέχρι που κατάλαβε ότι θα γεννήσει. Βρέθηκε τότε κοντά της μια γριά —πρακτική μαμή που ήξερε από τέτοια— και της συμπαραστάθηκε. Ειδοποιήθηκε ο καπετάνιος, που έδωσε εντολή στον μάγειρα να ζεστάνει νερό για τις ανάγκες του τοκετού, έδωσε οινόπνευμα και ιώδιο στη μαμή και διέταξε να μεταφερθεί η γυναίκα στην κουκέτα του. Εκεί, η Γεωργία γέννησε πολύ εύκολα —καθότι τέταρτος τοκετός— ένα ακόμη κορίτσι, την

ώρα που περνούσαν από το ακρωτήριο του Άθω. Τότε ακριβώς η αγριεμένη θάλασσα χτυπούσε αλύπητα το πλοίο, που έτριζε σαν παλιά αλάδωτη πόρτα. Η μαμή, μόλις βγήκε το παιδί, άναψε ένα βαμβάκι με οινόπνευμα και έκαψε στη φλόγα ένα ψαλίδι, με το οποίο αμέσως μετά έκοψε τον ομφάλιο λώρο, που τον είχε δέσει με μια κορδέλα και του έβαλε στην κομμένη άκρη του ιώδιο. Αμέσως μετά, έπλυne το παιδί με ζεστό νερό και το τύλιξε πολλές φορές σε ένα σεντόνι που έδωσε ο καπετάνιος. Σε λίγο η Γεωργία ήταν ξαπλωμένη με ένα μωρό στην αγκαλιά, σκεπασμένη με το παλτό της και μια κουβέρτα του καπετάνιου. Τα δυο μικρά κορίτσια δίπλα της κοίταζαν με ενδιαφέρον και περιέργεια τη νεοφερμένη αδελφούλα τους. Κοιμήθηκαν σε λίγο όλες, εξαντλημένες από την αγωνία που πέρασαν. Η Γεωργία, όμως, μετά από μια ώρα που κοιμήθηκε βαθιά, ξυπνούσε κάθε τόσο και κοιτούσε το μωρό της. Της φαινόταν πολύ όμορφο μωρό και δεν ήταν η ιδέα της. Τις πρωινές ώρες ονειρεύτηκε ότι το νεογέννητο κορίτσι της ήταν 20 ετών και έδειχνε πολύ ωραία κοπέλα. Ξύπνησε, κοίταξε το μωρό της που κοιμόταν βαθιά, ψηλάφισε τη ζώνη της με τις λίρες, έπιασε τις εσωτερικές τσέπες της με τα κοσμήματα, βεβαιώθηκε ότι τίποτε πολύτιμο δεν έλειπε και χαλάρωσε.

Σε λίγες ώρες το πλοίο έμπαινε στο λιμάνι της Θεσσαλονίκης, για άλλη μια φορά νικητής στη μάχη με τη θάλασσα. Η λεχώνα με τα δυο κορίτσια στο πλάι της και έχοντας το μωρό αγκαλιά, πλήρωσε έναν χαμάλη, ο οποίος της μετέφερε το μπαούλο και τις βαλίτσες, τα φόρτωσε σε ένα κάρο, στο οποίο ανέβηκαν και κάθισαν όλες με τα πόδια κρεμασμένα στο πλάι και ξεκίνησαν για την περιοχή του Βαρδάρη, όπου είχαν πληροφορηθεί πως υπήρχε ένα φτηνό χάνι στην οδό Μοναστηρίου. Ήταν ένα παλιό διώροφο σπίτι με αρκετά δωμάτια. Σε αυτό που εγκαταστάθηκε η Γεωργία υπήρχαν δυο κρεβάτια, μια ντουλάπα και ένα λαβομάνο με καθρέφτη στον τοίχο. Πάνω στο λαβομάνο υπήρχε μια μεταλλική κανάτα με νερό για να πλένονται. Σε κάθε όροφο υπήρχαν και από δυο κοινόχρηστες τουαλέτες τουρκικού τύπου, δηλαδή χωρίς λεκάνη. Η Γεωργία αγόραζε κάθε μέρα γάλα από διερχόμενο γαλατά γι' αυτήν και τα κορίτσια της και όλες εκτός από το νεογέννητο φυσικά έτρωγαν μερικές φορές μπουγάτσα από ένα κοντινό μπουγατσατζίδικο, καθώς και πατσά, ο οποίος βοηθούσε να υπάρχει άφθονο γάλα στους μαστούς της λεχώνας. Αργότερα μπόρεσε και συναντήθηκε στο ναυπηγείο με τον αδελφό της στον οποίο εξήγησε την κατάστασή της. Ο Δημόκριτος χωρίς να καθυστερήσει καθόλου ενήργησε κατάλληλα και, με τη βοήθεια μιας ειδικής υπηρεσίας που είχε συσταθεί για τους πρόσφυγες, η τετραμελής οικογένεια εγκαταστάθηκε σε ένα σπίτι της Άνω Πόλης, το οποίο είχε μείνει άδειο, γιατί κάποιος Τούρκος αξιωματικός ο οποίος κατοικούσε προηγουμένως σ' αυτό είχε φύγει στην Τουρκία.

Στο σπίτι της Άνω Πόλης πέρασαν η χήρα με τα τρία κορίτσια τα πρώτα δύσκολα χρόνια. Το μικρό της κορίτσι το βάφτισε ένας εξάδελφος της Γεωργίας που είχε πάθος με την αρχαία Ελλάδα και του έδωσε το όνομα Ηλέκτρα. Τα πρώτα χρόνια στη Θεσσαλονίκη, τα κοσμήματα και οι λίρες που είχε μεταφέρει η Γεωργία αποδείχτηκαν πολύτιμα εφόδια για την επιβίωσή τους σ' εκείνη τη δύσκολη περίοδο. Όταν οι λίρες άρχισαν να πλησιάζουν στο τέλος και τα δυο κορίτσια είχαν κάπως μεγαλώσει, οπότε μπορούσαν να βοηθούν στην επίβλεψη της μικρότερης αδελφής τους, η Γεωργία άρχισε να εργάζεται ως καντηλανάφτισσα στον ναό της Αγίας Αικατερίνης. Τις ελεύθερες ώρες της κεντούσε ωραία κεντήματα και τα πουλούσε σε πλούσιες κυρίες που τις γνώριζε από την εργασία της στον ναό. Τα λεφτά που κέρδιζε συνολικά ήταν λίγα, αλλά κουτσά στραβά με αιματηρές οικονομίες τα έβγαζε πέρα. Έτσι κατάφερε να επιβιώσει αυτή και οι τρεις κόρες της. Στην πυρκαγιά του 1917 δεν κινδύνεψε το σπίτι της, μια που ήταν μακριά απ' την εστία της φωτιάς, η ίδια, όμως, φοβήθηκε πολύ γιατί πολλά τμήματα του σπιτιού όπου έμενε τότε ήταν ξύλινα. Την ώρα της πυρκαγιάς προσευχήθηκε και έκανε ένα τάμα στην Παναγία. Αν γλίτωνε το σπίτι της και εφόσον παντρεύονταν τα κορίτσια της, θα πήγαινε να γίνει καλόγρια σε μοναστήρι. Έτσι δεν θα υποχρεωνόταν στους γαμπρούς της. Το σπίτι γλίτωσε από τη φωτιά και το τάμα έμελλε να πραγματοποιηθεί.

Τα δυο μεγαλύτερα κορίτσια τα πρώτα χρόνια τους στη Θεσσαλονίκη πήγαιναν στο σχολείο, αλλά δεν το τελείωσαν μια που τότε δεν ήταν υποχρεωτικό. Η Ευτυχία πήγε μέχρι τη μισή πέμπτη τάξη ενώ η Αντιγόνη τελείωσε και την πέμπτη τάξη. Πάντως από την ηλικία των δέκα ετών τα κορίτσια κεντούσαν και βοηθούσαν με τον τρόπο αυτό στα οικονομικά του σπιτιού, ενώ παράλληλα φρόντιζαν και τη μικρή Ηλέκτρα.

Ο Κώτσος Μπαρλαμπάς γεννήθηκε σ' ένα χωριό που βρισκόταν στα παράλια του Εύξεινου Πόντου, στην ανατολική Θράκη, εκεί που τότε άνθιζε ο Ελληνισμός απέναντι από τη βασιλεύουσα. Το επώνυμο «Μπαρλαμπάς» φαίνεται ότι ήταν παρατσούκλι, γιατί ο πατέρας του Κώτσου ήταν αρκετά ομιλητικός, για να μην πούμε φλύαρος. Από την «πάρλα» την πολλή που τον χαρακτήριζε, του κόλλησαν το παρατσούκλι Παρλαπάς ή Μπαρλαμπάς, το οποίο με τον καιρό πήρε τη θέση του ως επώνυμο.

Οι γονείς του Κώτσου είχαν πεθάνει σχετικά νέοι και αποφάσισε να έρθει στην Ελλάδα για να μην τον πάρουν οι Βούλγαροι στον στρατό. Ήρθε στη Θεσσαλονίκη το 1913 σε ηλικία 20 ετών. Ήταν σχετικά ομορφάντρας με καστανά μάτια, ίσια μύτη, ένα μερακλίδικο μουστάκι, σπαστά μαύρα μαλλιά, μεγάλα φρύδια και καλό παράστημα. Έζησε μόνος του σε παραπήγματα για δυο χρόνια

σε έναν προσφυγικό συνοικισμό πάνω από τα ρωμαϊκά ανάκτορα της πλατείας Ναβαρίνου, όπου συνήθισε στη σχετική έλλειψη νερού και στην απλυσία. Το νερό το έπαιρνε από μια κοινόχρηστη βρύση που απείχε περί τα 100 μέτρα και ήταν δίπλα σ' έναν γεροπλάτανο, όμως ήταν αρκετά ενοχλητική διαδικασία να περιμένει το βράδυ στην ουρά για να γεμίσει τη στάμνα του, ενώ ένιωθε πολύ κουρασμένος απ' τη δουλειά. Από τότε έμαθε να χρησιμοποιεί με φειδώ το νερό. Όσο ήταν νέος πλενόταν μια φορά την εβδομάδα με τη χρησιμοποίηση λίγου νερού, που έτρεχε μέσα από ένα μουσλούκι³ το οποίο είχε κρεμάσει ψηλά στον τοίχο σε ένα δωμάτιο που ονόμαζε πλυσταριό. Τα σαπουνόνερα που χύνονταν στο τσιμεντένιο πάτωμα τα έσπρωχνε με μια σκούπα έξω από την πόρτα του και σκόρπιζαν στην αυλή, όπου τα απορροφούσε η γη, και κατά ένα μέρος κυλούσαν στο ρείθρο του κατηφορικού δρόμου. Όσο ήταν σωματικά ικανός, έκανε διάφορες σκληρές δουλειές του ποδαριού. Δούλεψε χαμάλης στο λιμάνι, όπου φορούσε ένα ειδικό σαμάρι από άχυρο, για να μεταφέρει εμπορεύματα στις πλάτες του από τα διάφορα καράβια μέχρι τα κάρρα, που περίμεναν με τα άλογα για να μεταφέρουν εμπορεύματα στα μαγαζιά της πόλης. Το 1921 είχε βρεθεί να είναι δεκανέας πεζικού με τον ελληνικό στρατό στη Μικρά Ασία και πολέμησε στο Εσκί-Σεχίρ. Στη μάχη αυτή νίκησαν οι Έλληνες, αλλά δεν κατόρθωσαν να περικυκλώσουν τον τουρκικό στρατό που κατάφερε να διαφύγει και να ανασυγκροτηθεί. Τελικά η δυσκολία στον ανεφοδιασμό του ελληνικού στρατού σε συνδυασμό με τη μεταβολή της στάσης των Μεγάλων Δυνάμεων απέναντι στην Ελλάδα και την ενίσχυση του Κεμάλ με ρωσικά όπλα, που έπαιρνε από τους μπολσεβίκους, επηρέασαν τις εξελίξεις πολύ και ακολούθησε η υποχώρηση, που οδήγησε στη Μικρασιατική Καταστροφή. Όταν απολύθηκε ο Κώτσος βρέθηκε για δεύτερη φορά πρόσφυγας στη Θεσσαλονίκη, μια που δεν είχε κάποιον να τον περιμένει. Δεν είχε κανένα στενό συγγενή στον οποίο να μπορεί να στηριχθεί για μια βοήθεια. Οι δυσκολίες της ζωής, η πρώιμη ορφάνια του και ο ξεριζωμός από την πατρίδα του τον μετέτρεψαν σε παθολογικό τσιγκούνη. Όλα του τα λεφτά τα κουβαλούσε πάντα επάνω του, μια και δεν εμπιστευόταν να τα αφήσει αφύλαχτα στο σπίτι του. Ένα διάστημα δούλεψε στη λαχαναγορά, αλλά με την απόλυσή του από τον στρατό διορίστηκε εισπράκτορας στα τραμ, με τη βοήθεια ενός ταγματάρχη που ήταν δι-οικητής του στον πόλεμο και ήταν «στα πράγματα» με την επαναστατική κυ-

3. Τα μουσλούκια ήταν μικρά δοχεία χωρητικότητας περίπου δέκα κιλών νερού με μια μικρή βρύση στο κατώτερο τμήμα τους, τα οποία ήταν πολύ χρήσιμα σε εποχές που δεν υπήρχε τρεχούμενο νερό μέσα στα σπίτια. Ήταν συνήθως κρεμασμένα πάνω από τον νεροχύτη.

βέρνηση Γονατά και Πλαστήρα. Ο Μπαρλαμπάς στα τραμ άφησε εποχή για την ταχύτητα με την οποία έκοβε τα εισιτήρια και έδινε πίσω τα ρέστα. Τότε το τραμ αποτελείτο από δυο βαγόνια και είχε ως προσωπικό δυο άτομα, έναν οδηγό —τον αποκαλούμενο τραμβαγέρη— και έναν εισπράκτορα. Ο Κώστος ξεκινούσε βιαστικά από το πρώτο βαγόνι και μέσα στον χρόνο που έκανε το τραμ για να περάσει —το πολύ— από δυο στάσεις, είχε κόψει όλα τα εισιτήρια των νεοεισελθόντων και άρχιζε πάλι από την αρχή.

Ο Κώστος μετά την απόλυσή του από τον στρατό άλλαξε γειτονιά και το σπίτι όπου μετακόμισε ήταν στον ίδιο δρόμο με το σπίτι της Ευτυχίας, την οποία πρόσεξε από την πρώτη στιγμή που πήγε στην περιοχή αυτή. Όποτε έβλεπε τη δεκαπεντάχρονη Ευτυχία στον δρόμο, της έκλεινε το μάτι και της ψιθύριζε μερικά λόγια όπως «γεια σου, κούκλα μου» ή «πολύ μ' αρέσουν τα μάτια σου». Ήταν φανερό πως ήταν ερωτευμένος με την Ευτυχία, η οποία όμως αρχικά δεν ενέδιδε.

Η **Ευτυχία** από μικρή ακόμη ήταν πολύ ζωηρή. Η μάνα της η Γεωργία δεν ήξερε πώς να τη συμμαζέψει. Μετά τα πέντε της χρόνια, συνεχώς έπαιζε στον δρόμο. Μια φορά, πρέπει να ήταν εννέα ετών, δάγκωσε έναν παπά στο κωλομέρι. Ο λόγος της ανθρωποφαγικής αυτής επίθεσης δεν έγινε ευρύτερα γνωστός, αλλά η ίδια αργότερα διηγήθηκε ότι αντέδρασε έτσι γιατί δεν δεχόταν να φιλήσει το χέρι του παπά, όπως την παρακινούσε η μάνα της, πράγμα που πειθαρχικά και με ευσέβεια το έκανε όλη η γειτονιά. Η Ευτυχούλα πάντως έγινε διάσημη, τόσο για αυτό, όσο και για άλλα κατορθώματα. Ένα σχετικό κατόρθωμά της ήταν ότι κάρφωσε την αιχμή του διαβήτη της στο χέρι ενός δασκάλου που πήγε να τη χαιδολογήσει, ενώ βρισκόταν στο σχολείο στην τετάρτη δημοτικού. Συνηθισμένο παιχνίδι της στα παιδικά της χρόνια ήταν να ανεβαίνει σε ένα αυτοσχέδιο έλκηθρο με τέσσερα ξύλινα καρούλια σαν ρόδες και να γλιστράει από το ψηλότερο σημείο της γειτονιάς της μέχρι κάτω στο Διοικητήριο. Το να κουβαληθεί το έλκηθρο εκ νέου στο σημείο εκκίνησης το αναλάμβαναν οι θαυμαστές της, που από τότε ήταν πολλοί και την ακολουθούσαν στην κάθοδό της τρέχοντας και αλαλάζοντας. Επίσης η Ευτυχία, που έπαιζε πρόθυμα με τα αγόρια, ήταν πολύ ικανή στο παιχνίδι με τις μπίλιες, τις οποίες τότε αποκαλούσαν γκαζιές. Όταν κέρδιζε πολλές μπίλιες, τις έβγαζε στην πώληση δείχνοντας από τότε το εμπορικό της δαιμόνιο, το οποίο είχε αναπτυχθεί μέσα της με το εμπόριο των κεντημάτων. Οι νεαροί πρόθυμα έδιναν τα λεφτά τους για να αγοράσουν τις μπίλιες που είχαν χάσει, αλλά περισσότερο το έκαναν για να αποκτήσουν την εύνοιά της!

Το τελευταίο όμως από τα κατορθώματα της Ευτυχούλας ήταν ότι ερωτεύθηκε νωρίς —στα δεκαέξι της χρόνια— ένα όμορφο πλουσιόπαιδο, τον Στράτο, ο οποίος ήταν γείτονάς της. Οι γονείς του νεαρού δεν άργησαν να πληροφορηθούν για το ειδύλλιο, αλλά δεν ήθελαν με τίποτε να ακούσουν πως ο κανακάρης τους ήταν πιθανό να παντρευτεί αυτήν τη φτωχιά, που δεν είχε βγει ακόμη απ' το αβγό της και ήταν τόσο ατίθασο πλάσμα. Ο γιος τους έπρεπε να παντρευτεί μια πλούσια νύφη ανάλογη της κοινωνικής τους τάξης· γι' αυτό και του απαγόρευσαν να τη βλέπει, αν ήθελε να κληρονομήσει την περιουσία τους. Ο Στράτος στο μεταξύ πήγε φαντάρος και η απομάκρυνση της Ευτυχίας από τον αγαπημένο της έγινε εκ των πραγμάτων αναπόφευκτη. Απ' την άλλη πλευρά η μάνα της έβλεπε τις ερωτικές δραστηριότητες της Ευτυχίας, αλλά δεν μπορούσε να τη συγκρατήσει, γιατί ήταν κορίτσι που δύσκολα έπαιρνε από λόγια. Η Γεωργία φοβόταν μήπως προκύψει καμιά εγκυμοσύνη, οπότε τα πράγματα θα περιπλέκονταν άσχημα. Η λύση βρέθηκε στο να της γίνει βιαστικά ένα προξενιό με τον Κώτσο Μπαρλαμπά, στο οποίο μάλιστα συνέβαλε μια θεία του Στράτου, κατάλληλα ενημερωμένη για τον κίνδυνο που διέτρεχε η ηρεμία της οικογένειας της εξαδέλφης της. Έτσι η ζωνηρή Ευτυχία, μετά από σύντομο αρραβώνα, παντρεύτηκε τον Κώτσο, που ήταν τότε κάργα ερωτευμένος μαζί της. Αλλά και η ίδια ελαφρώς τον γούσταρε τον Κώτσο, όσο τον έβλεπε εκ του μακρόθεν, παρά το ότι την περνούσε σε ηλικία 16 χρόνια. Μάλιστα ο Μπαρλαμπάς, σε μια μικρή εκδρομή που πήγαν όταν ακόμη ήταν αρραβωνιασμένοι, κατάφερε να την ξεμοναχιάσει για τα καλά, με όλα τα συνεπακόλουθα. Το αποτέλεσμα ήταν ότι η Ευτυχούλα πριν ακόμη παντρευτεί ήταν ήδη έγκυος. Ευτυχώς ο γάμος είχε οριστεί να γίνει σύντομα. Κουμπάρος ήταν ο Στράτος, του οποίου οι γονείς θέλησαν έτσι να συμβάλουν στην αποκατάσταση της Ευτυχίας και με τον γάμο αυτό να εξασφαλίσουν την απομάκρυνση του γιου τους από αυτήν.

Για τον γάμο της πρώτης κόρης της Γεωργίας μιλούσε η γειτονιά για καιρό. Είχε όλα τα στοιχεία και το φολκλόρ της εποχής. Η Ευτυχία, που βρισκόταν στην αρχή του τρίτου μήνα, είχε εφαρμόσει έναν σφιχτό κορσέ, για να μην υπάρχει καμιά υπόνοια εγκυμοσύνης από την εμφάνιση της κοιλιάς της. Εξάλλου, και χωρίς τον κορσέ δεν φαινόταν ιδιαίτερα η κοιλιά, αλλά η Ευτυχούλα είχε την έγνοια αυτή και κατά την παροιμία «όποιος έχει τη μύγα μυγιάζεται». Όλοι θυμόντουσαν τα χάχανα στο σημείο που ο παπάς έλεγε το «η γυνή να φοβείται τον άνδρα» και η Ευτυχούλα πάτησε με δύναμη το πόδι του γαμπρού. Ο Μπαρλαμπάς, που φορούσε μυτερά σκαρπίνια, ένιωθε από πριν έναν πόνο στο μεσαίο δάκτυλο, το οποίο πάντα είχε πρόβλημα, γιατί ήταν καμπουριαστό και έπιανε κάλο στην κορυφή του. Ο πόνος από το πάτημα της Ευτυχίας τον

έκανε να αναφωνήσει ένα δυνατό ωχ, οπότε ακόμη και ο παπάς δεν μπορούσε να κρατήσει τα γέλια του. Αυτόν τον πόνο, που έγινε αβάσταχτος από το πάτημα του ποδιού, τον ανταπέδωσε ο γαμπρός στη γυναίκα του το ίδιο βράδυ. Όταν βρέθηκαν στο συζυγικό κρεβάτι τους, ο Κώστος, καθώς ήταν και λίγο μεθυσμένος από το γλέντι του γάμου, που είχε γίνει σε πολύ στενό κύκλο στο σπίτι της Ευτυχίας, αλλά και για να της δείξει ότι είναι άντρας, της ζήτησε και άλλα πράγματα, εκτός από τα κλασικά, που η άβγαλτη σχετικά τότε Ευτυχούλα μάλλον δεν ήξερε ή δεν ήθελε ή τέλος πάντων έκανε πως δεν ήξερε ή δεν ήθελε. Σε μια απότομη κίνησή της η Ευτυχία χτύπησε άθελά της τον Κώστο με τον αγκώνα της στο στομάχι. Τότε ο Μπαρλαμπάς της έδωσε τον πρώτο μπάτσο και της ανταπέδωσε τον πόνο που είχε νιώσει στον κάλο του. Ο γάμος είχε τελεστεί και η μάχη είχε αρχίσει!...

Η **Αντιγόνη** μεγάλωσε στη σκιά της μεγαλύτερης πρωτότοκης αδελφής της, η οποία την αγαπούσε και την προστάτευε. Ξενιτεύτηκε στο Σικάγο όταν ήταν 17 ετών, για να παντρευτεί έναν Ελληνοαμερικανό, τον Τζώνη, που ζητούσε «παπούτσι απ' τον τόπο του και ας είν' και μπαλωμένο». Ταξίδεψε μόνη της με υπερωκεάνιο στην απαίσια τρίτη θέση, την υπερφορτωμένη με κόσμο, αλλά και με προσδοκίες, έχοντας παρέα Έλληνες που πήγαιναν στην Αμερική για να κάνουν την τύχη τους, αλλά και άλλες υποψήφιας νέες, που πήγαιναν να κάνουν τον γάμο τους με Έλληνες, οι οποίοι ήδη ζούσαν εκεί. Την είχε υπό την προστασία της η κυρία Αλκμήνη, μια καλή γυναίκα από την πατρίδα, γνωστή της Γεωργίας που είχε από χρόνια παντρευτεί στην Αμερική και είχε αναμειχθεί στο προξενικό. Η Αλκμήνη είχε έρθει για έναν μήνα στη Θεσσαλονίκη να δει τους γέροντες γονείς της, οι οποίοι είχαν αρνηθεί να ξενιτευτούν μαζί της, και φρόντισε να ταξιδέψει πίσω με παρέα τη μέλλουσα νύφη. Στο λιμάνι της Νέας Υόρκης, η Αντιγόνη, αφού πέρασε επιτυχώς από υγειονομική εξέταση στο Ellis Island και δήλωσε ότι την περίμενε η πεθερά της με τον γιο της που ήταν στο Σικάγο από καιρό, πήρε το ελευθέρως για να περπατήσει στη Νέα Υόρκη. Στην έξοδο την περίμενε η πεθερά της και ο Τζώνης που τη γνώρισε αμέσως, γιατί είχε δει τη φωτογραφία της, πριν να αποφασίσει να γίνει άντρας της. Ο υποψήφιος γαμπρός ήταν τότε τριαντάρης, αρκετά ξανθός με ίσια μαλλιά, αρχόμενα φαλάκρα, γαλανά μάτια και μυωπικά γυαλιά. Η καταγωγή του ήταν από το Κρούσοβο, που το κατοικούσαν από αιώνες Ελληνόβλαχοι και τώρα ήταν σερβικό. Είχε μεταναστεύσει στο Σικάγο το 1913 σε ηλικία 18 ετών. Μετά τις αρχικές φιλοφρονήσεις μπήκαν στο τρένο και τελικά έφτασαν στο Σικάγο. Η Αντιγόνη φιλοξενήθηκε στο σπίτι της πεθεράς της, η οποία ήταν καλή γυναίκα και της έκανε πολλές περιποιήσεις. Μετά από έναν μήνα έγινε ο γάμος. Κουμπά-

ρα ήταν η Αλκμήνη που καμάρωνε, αφενός ως ο αρχιτέκτων του γάμου, αφετέρου γιατί είχε πάρει αρκετά δολάρια από τον Τζώνη για τις υπηρεσίες της!

Ο Τζώνης με την Αντιγόνη πήγαν μάλιστα ταξίδι του μέλιτος στη Φλόριδα για μια εβδομάδα, αλλά με την επιστροφή τους άρχισαν και οι δυο τη δουλειά. Η Αντιγόνη δούλεψε σκληρά σε ένα γουναράδικο ράβοντας γούνες, ενώ ο άντρας της είχε οπωροπωλείο και έκανε διανομές φρούτων στα σπίτια της γειτονιάς μετά από παραγγελία. Η Αντιγόνη σταμάτησε να δουλεύει όταν ήταν σε προχωρημένη εγκυμοσύνη. Κάθισε στο σπίτι της δεκαπέντε μέρες για να πλέξει μερικά ζιπουνάκια για το μωρό της και μετά γέννησε το πρώτο της κορίτσι. Παρόμοιο πρόγραμμα ακολούθησε και με τις υπόλοιπες εγκυμοσύνες. Σταματούσε να δουλεύει, μόνο όταν η κοιλιά της την εμπόδιζε να δουλέψει, αλλά και για έξι μήνες μετά τον τοκετό, όσο θήλαζε. Μετά επέστρεφε πάλι στη δουλειά της, μια και είχε βοήθεια στο σπίτι από την πεθερά της. Εκεί, στο Σικάγο, η Αντιγόνη έκανε συνολικά τέσσερα παιδιά, δυο κορίτσια και δυο αγόρια. Ήταν ο Γιώργος, ο Δημήτρης, η Ελένη και η Δήμητρα. Στα παιδιά της φρόντιζε να μιλάει Ελληνικά και είχε μαζί της ένα βιβλίο από την εποχή που πήγαινε σχολείο στην Ελλάδα, το οποίο είχε τίτλο «Άπασα ύλη». Από αυτό το βιβλίο τα βράδια, παρά την κούρασή της, μάθαινε στα παιδιά της να διαβάζουν Ελληνικά, για να μη χάσουν την ελληνικότητά τους μέσα στο μεγάλο χωνευτήρι των λαών, που ήταν τότε οι ΗΠΑ. Έγραφε κάθε μήνα ένα γράμμα στη μάνα της με ξεχωριστές σελίδες για την Ηλέκτρα και την Ευτυχία. Μετά που η μάνα της πήγε στο μοναστήρι, της έγραφε αραιότερα, όμως έστελνε γράμματα τακτικά στην Ευτυχία και στην Ηλέκτρα. Συνήθως έγραφε στις αδελφές της στο ίδιο γράμμα για να κάνει οικονομία στα γραμματόσημα και ξεκινούσε με τη φράση «Αγαπημένες μου αδελφές, Ευτυχία και Ηλέκτρα. Είμαι καλά και το ίδιο ποθώ δί' εσάς». Ακολουθούσαν πληροφορίες για τον καιρό στο Σικάγο, ιδίως τον χειμώνα που εκεί έκανε πολύ κρύο, και μετά εξηγούσε τα οικονομικά της, πως αγόρασε κουζίνα με φωταέριο και άλλα κοινότοπα. Τα κατάφερναν καλά με τον άντρα της, με άλλα λόγια «είχαν τον τρόπο τους» και μετά που πέθανε η πεθερά της, απέκτησαν και υπηρέτρια, μια νέγρα που ερχόταν στο σπίτι της το πρωί και έφευγε στις 6 μμ. Πότε-πότε η Αντιγόνη έστελνε δέματα με ρούχα και λίγα δολάρια στην Ευτυχία, που συνήθως κλαιγόταν για την έλλειψη χρημάτων και τον τσιγκούνη άντρα της.

Η **Ηλέκτρα** μεγάλωσε στην αγκαλιά της Γεωργίας και της Ευτυχίας. Σχολείο πήγε και τελείωσε την έκτη δημοτικού, ήταν μάλιστα καλή μαθήτρια. Μετά το Δημοτικό έκανε μαθήματα γαλλικών για ενάμιση χρόνο, με δάσκαλο έναν Αρμένη πολύγλωσσο που είχε έρθει από την Κωνσταντινούπολη και ζούσε πα-

ραδίνοντας μαθήματα. Η Γεωργία αγόρασε για την Ηλέκτρα και το μικρό λεξικό Λαρούς, το οποίο η κόρη της συμβουλευόταν, όχι μόνο τότε που έκανε μαθήματα με τον Αρμένη, αλλά και αργότερα.

Η Ηλέκτρα, καθώς μεγάλωνε, είχε εξελιχθεί σε πολύ ωραία κοπέλα. Είχε υπόξανθα μαλλιά, όμορφα πράσινα μάτια, ωραία σαρκώδη χείλια, περίπου αρχαιοελληνική μύτη, και ήταν αρκετά ψηλή με φαρδιές πλάτες και αθλητική εμφάνιση. Όταν ήταν μικρότερη, τα καλοκαίρια πήγαινε τις Κυριακές στο Καραμπουρνάκι και έκανε παρέα με τα ξαδέλφια της (παιδιά του Δημόκριτου) που είχαν βάρκες. Εκεί, μαζί με τα ξαδέλφια της είχε μάθει πολύ καλό κολύμπι. Έμπαιναν όλοι με τα μαγιό στη βάρκα —τρία ή τέσσερα άτομα—, ανοίγονταν με τα κουπιά αρκετά βαθιά και εκεί έκαναν μπάνιο στα καθαρά νερά. Κάποτε πήρε μέρος σε έναν διαγωνισμό ομορφιάς που είχε οργανωθεί στην πλαζ και βγήκε πρώτη. Επίσης βγήκε πρώτη στο ύπτιο, σε κάτι πρόχειρους αγώνες κολύμβησης. Από τη μεγάλη αγάπη της στη θάλασσα κατάφερε τελικά να αρχίζει τα μπάνια τον Απρίλιο και να τα τελειώνει τέλος Οκτωβρίου. Διάβαζε ό,τι έπεφτε στα χέρια της από περιοδικά για ρούχα και καπέλα, αλλά και μυθιστορήματα Ελλήνων και ξένων συγγραφέων. Φυσικά τα πρώτα μυθιστορήματα που διάβαζε ήταν αυτά που μετέφερε η μάνα της από την πατρίδα. Αν και είχε τελειώσει μόνο το Δημοτικό, με το διάβασμα είχε αποκτήσει κοινωνική μόρφωση και αυτοπεποίθηση.

Στα 14 χρόνια της η Ηλέκτρα μπήκε μαθητευόμενη στο ατελιέ ραπτικής της κυρίας Χαρίκλειας —που ήταν μια μεγαλομοδίστρα της καλής κοινωνίας— και λίγο μετά, στα 16 της χρόνια, έγινε υπάλληλος σε ένα καπελάδικο. Τις ελεύθερες ώρες της ή διάβαζε ή έραβε στο σπίτι της καπέλα, στην αρχή για να μάθει τη δουλειά και αργότερα γιατί είχε τα σχέδιά της για το μέλλον. Οι γυναίκες εκείνα τα χρόνια φορούσαν πάντα καπέλο, ιδίως με τις καλές τους τουαλέτες. Η δουλειά είχε πέραση και «το αγώγι ξυπνάει τον αγωγιάτη». Η Ηλέκτρα πούλησε στην αρχή μερικά καπέλα σε φιλενάδες της από τη γειτονιά. Όταν, όμως, είχε μάθει καλά τη δουλειά, ήταν δεν ήταν 20 ετών, αποφάσισε να ανοίξει δικό της καπελάδικο. Είχε στο μεταξύ περισσέψει λίγα χρήματα για να ξεκινήσει την επιχείρησή της. Το μόνο που χρειάστηκε να αγοράσει ήταν λίγα υφάσματα, μερικά κουτιά για καπέλα και κεφάλια κούκλας για να τοποθετήσει στη βιτρίνα τα καπέλα της. Προμηθεύτηκε από το βιβλιοπωλείο του Μόλχο και μερικά γαλλικά περιοδικά με φιγουρίνια και πατρόν για καπέλα. Πήγε και στη Χαρίκλεια, τη μοδίστρα στην οποία ήταν αρχικά μαθητευόμενη, και της ζήτησε να τη βοηθήσει. Η Χαρίκλεια που τη συμπαθούσε γιατί της θύμιζε και τα δικά της νιάτα, ανταποκρίθηκε θετικά. Έτσι η Ηλέκτρα άρχισε πιο επίσημα την εργασία της καπελούς, που είχε ξεκινήσει ράβοντας καπέλα στο σπίτι της. Σχετικά σύντομα,

χάρη στη δουλειά της, η εργατική νεαρή καπελού είχε καταφέρει να αποκτήσει οικονομική αυτοτέλεια. Συνεργαζόταν πλέον με αρκετές μοδίστρες, οι οποίες της έστελναν πελατεία για να ράψει καπέλα τα οποία έπρεπε να είναι ασορτί με τα φορέματα που ετοίμαζαν. Αλλά και οι πελάτισσές της, όσες έμεναν ευχαριστημένες, δηλαδή σχεδόν όλες, έκαναν καλές συστάσεις για την Ηλέκτρα και τη δουλειά της στις φιλενάδες τους. Η επιχείρησή της πήγαινε πολύ καλά, έφτασε μάλιστα να έχει προσωπικό τρεις κοπέλες, δύο υπαλλήλους και μια μαθητευόμενη. Η ίδια κατάφερνε να ράβει για τον εαυτό της όχι μόνο καπέλα, αλλά και φορέματα, γι' αυτό και ήταν μια πολύ καλοντυμένη και όμορφη νέα γυναίκα που όλοι, άντρες και γυναίκες, την πρόσεχαν και τη θαύμαζαν όταν τη συναντούσαν. Ήταν πολύ κοινωνική και είχε αποκτήσει πολλές γνωριμίες χάρη στο επάγγελμά της. Έβρισκε χρόνο και έπαιζε χαρτιά μια φορά την εβδομάδα με μια εκλεκτή παρέα γυναικών —σύζυγοι γιατρών, δικηγόρων, εμπόρων— και απ' αυτές έμαθε να καπνίζει, παρά τη γκρίνια της μητέρας της.

Το ατύχημα της Ηλέκτρας ήταν ότι ερωτεύτηκε με έναν νεαρό ομορφάντρα και τον παντρεύτηκε στα 23 της χρόνια. Δεν ήταν όμως τυχερή στον γάμο της, όπως θα δούμε παρακάτω.

